

5. Лекторский В. А. Рациональность как ценность культуры / В. А. Лекторский // Вопросы философии. — 2012. — № 5. — С. 26—34.
6. Ленем Р. Електронне слово: Демократія, технологія та мистецтво / Ричард Ленем ; [пер. з англ. А. Галушка]. — К. : Ніка-Центр, 2005. — 376 с.
7. Наумов С. А. Игра как способ представления реальности публичных коммуникаций / С. А. Наумов // Вопросы философии. — 2008. — № 6. — С. 29—42.
8. Потятиник Б. Медіа: Ключі до розуміння / Борис Потятиник. — Львів : ПАІС, 2004. — 312 с. — (Сер.: Медіакритика).
9. Почепцов Г. Від Facebook-у і гламуру до WikiLeaks: медіакомунікації / Г. Почепцов. — К. : Спадщина, 2012. — 464 с.
10. Труфанова С. О. Идентичность и Я / С. О. Труфанова // Вопросы философии. — 2008. — № 6. — С. 96—105.
11. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарчук (голова редкол.). — К. : Абрис, 2002. — С. 638.
12. Фрідман Т. Л. Лексус і оливкове дерево / Томас Л. Фрідман ; [пер. з англ. Мар'яни Прокопенко, Романа Скакуна]. — Львів : Незалежний культурологічний журнал «І», 2002. — 626 с.
13. Ярославцева Е. Человек в современной сетевой парадигме. Опыт синергетического подхода / Елена Ярославцева. — М. : Канон+ РООН «Реабилитация», 2011. — 352 с.

Борис Потятиник

НОВІ МЕДІЇ УКРАЇНИ: АР'ЄРГАРД ЧИ АВАНГАРД?

Здійснено порівняння активності нових медій у період українського Майдану (листопад 2013 р. — лютий 2014 р.) та політичних протестів у Гонконзі (вересень — листопад 2014 р.). Висунуто та обґрунтовано тезу про інноваційний характер нових медій, який зумовлюється співвідношенням, з одного боку, соціально-політичних викликів, які постають перед суспільством, з іншого — мінімально достатнім (зовсім не обов'язково найвищим) рівнем розвитку комунікаційної інфраструктури.

Ключові слова: *нові медії, комунікаційна інфраструктура, протестний рух, цензура.*

Осуществлено сравнение активности новых медиа в период украинского Майдана (ноябрь 2013 г. — февраль 2014 г.) и политических протестов в Гонконге (сентябрь — ноябрь 2014 г.). Предложено и

обосновано тезис об инновационном характере новых медиа, который обусловлен соотношением, с одной стороны, социально-политических вызовов, стоящих перед страной, а с другой — минимально достаточным (совсем не обязательно наивысшим) уровнем развития коммуникационной инфраструктуры.

Ключевые слова: *новые медиа, коммуникационная инфраструктура, протестное движение, цензура.*

An attempt has been made to draw parallels between new media activity during the Ukrainian Maidan (November 2013 — February 2014) and the Hong Kong protests (September — November 2014). He then goes on to propose a hypothesis about the innovative character of new media. It is argued that ingeniousness inherent in the new media is caused by a correlation between, on the one hand, social and political challenges and, on the other, a certain level (not necessary advanced) of the communication infrastructure in the country.

Key words: *new media, communication infrastructure, protest movement, censorship.*

Постановка проблеми. Попри те, що застосування відеострімів та вплив соціальних мереж на перебіг подій на Майдані (майдан Незалежності та прилеглі вулиці столиці України в листопаді 2013 р. — лютому 2014 р.) доволі детально описано [4], все ж не зрозуміло, де перебувають українські онлайн-медіа на загальноєвропейській чи світовій шкалі розвитку. Саме тому ми вдамося до порівняння із гонконгівськими протестами восени 2014 р. З нашого погляду, є очевидним, що громадсько-соціальна активність в Україні чи Гонконзі приводить до такого збільшення різноманітних форм і методів новомедійної комунікації, які не властиві, наприклад, Німеччині чи якійсь іншій економічно ситій і мирній країні у технологічно розвиненій Західній Європі. У цьому сенсі Україна чи Гонконг перебувають попереду тієї ж Німеччини. Саме політично-соціальна турбулентність спричиняє такі феномени в нових медіях, які приваблюють увагу експертів та дослідників усього світу. Глядачі каналу «1+1» уже бачили гасло «Слава Україні!» на саморобних плакатах у китайському Гонконзі. Тобто зв'язок Майдану з Революцією парасольок має цілком реальне підґрунтя [1]. ТСН.ua та liveuamap.com запустили спільний проект — hongkong.tsn.ua на підтримку Революції парасольок. Тож українці могли в реальному часі відстежувати події в Гонконзі очима людей, які перебували на площах міста, та аналізувати перебіг зіткнень.

Як і в кожній «кольоровій революції», медіа відіграють тут надзвичайно важливу роль. Цей протест, з легкої руки, точніше — з вірусного запису у Twitter, Адама Оттона з Нью-Йорка, найменували Революцією парасольок, які учасники протестів використовували для захисту від перцевого аерозолю та сльозогінного газу. Усе почалося 26 вересня 2014 р. Студенти негативно сприйняли зміни до виборчого законодавства, які мали призвести до правління пекінських намісників у цій колишній британській колонії (до 1997 р.). Донині Гонконг мав у Китаї особливий статус: підлягав доктрині «Одна країна — дві системи» і тішився широкою автономією (за міжнародними угодами — до 2047 р.). Однак цього року автономія опинилася під загрозою.

Лідери протестного руху — це 17-річний студент Джошуа Вонг та професор Університету Гонконгу Бенні Тай, які, власне, й зайшли із сотнею студентів на територію центрального урядового комплексу — Central government complex. Звідси і назва руху — «Occupy Central», яку можна перекласти «окупуй» або «захопи» централь. Повна назва — «Occupy Central with Love and Peace» — «Окупуй централь з любов'ю і миром», що мало підкреслювати винятково ненасильницький характер демонстрації. Невеликий студентський протест розігнали, що викликало обурення в мегаполісі. 28 вересня на протест вийшло вже значно більше людей. Хіба це не нагадує події у минулорічному Києві? На початку протесту, 29 вересня, побачивши в Мережі прямі трансляції — відеостріми студентів, яких оточила поліція, та численні повідомлення у Facebook із проханням про допомогу, десятки тисяч громадян вийшли на вулиці. Вдалося організувати антиоточення. Тобто в зовнішньому оточенні опинилася поліція, яка пресингувала студентів. Спіраль їхнього майдану розкручувалася, стаючи дедалі масовішою і завзятішою, хоч і під цілком мирними, ненасильницькими гаслами. Поряд із розгортанням медичної служби і організації харчування (вода, каша) було забезпечено Wi-Fi та можливість підзаряджати мобільну техніку. Для порівняння пригадаємо IT-намет на київському Майдані. Згадана інфраструктура була надзвичайно важливою для того, щоби через відеостріми глобальна аудиторія могла стежити за розвитком подій і в такий спосіб тримати їх під контролем.

Поширення в Мережі мемів, демотиваторів і пародій, як і в Україні, підтримувало бойовий дух протестантів. Вони черпа-

ли натхнення, окрім іншого, в творчості Джона Леннона, тож на Гонконгівському майдані створено стіну його імені, на якій розміщували оголошення і твори революційного мистецтва. Фігура триметрової людини з жовтою парасолькою («Umbrella Man») стала відома завдяки соціальним мережам у всьому світі. Оскільки жовті парасолі стали символом цього протесту, то на платформі Android в жовтні випущено онлайн-гру «Yellow Umbrella», у якій геймери можуть використовувати віртуальні стрічки та парасолі для боротьби з поліцією.

Так само, як і українському випадку, Пекін звинувачує західні демократії в розпалюванні протестів. «South China Morning Post» стверджувала, що учасникові протесту платять 800 гонконгівських доларів щоденно. При цьому, як і більшість авторитарних режимів, включно з російським, влада Китаю щиро вірить, що спонтанні протестні рухи неможливі. А якщо це, за логікою влади, — витівки західних спецслужб, то не гріх простимулювати «антимайдан». Якщо бунтарі вдягають на одяг жовті стрічки, то опоненти — «антикупанти» — носять на собі сині та блакитні стрічки.

Місцеве телебачення спочатку давало в ефір сцени побиття демонстрантів поліцією, проте згодом владі та поліції вдалося залякати менеджмент телеканалу і у такий спосіб запровадити цензуру. Журналісти пишуть петиції, висловлюючи своє невдоволення діями менеджерів. Цензуру також запроваджено в Мережі. Уже 28 вересня Пекін розпорядився блокувати або прибирати з веб-сайтів будь-які згадки про студентські акції «Occupy Central» у Гонконзі. Витираються будь-які тексти, де є слова «Hong Kong», «barricades», «Occupy Central», «umbrella». Передачі CNN та інших глобальних каналів глушаться, як тільки мова там заходить про протести. Зрозуміло, що китайські газети теж не висвітлюють протестів, за винятком статей, в яких засуджуються протестанти. 15 жовтня був цілковито заблокований китайський сайт BBC після того, як умістив відео брутального застосування поліцією сили проти демонстрантів. Ще 29 вересня одна з провідних пекінських газет, «The People's Daily», писала, що гонконгівські демонстранти перейняли свою тактику від минулорічних учасників протестів у Тайвані — т. зв. Соняшникової революції, або Соняшникового руху, — «Sunflower Student Movement», за підтримки США та Великобританії. 11 жовтня ця газета стверджувала, що США намагаються втручатися у

внутрішні справи різних країн через механізми т. зв. кольорових революцій, але у Гонконзі їм це, мовляв, не вдасться.

Як бачимо, китайська цензура щодо висвітлення гонконгівських подій є жорсткішою, ніж те, що ми бачили в Україні. Принаймні до ухвалення «диктаторських законів» 16 січня 2014 р., тобто майже через два місяці від початку протестів у Києві. Натомість Пекін почав діяти, по суті, миттєво, блокуючи сайти і телепрограми на самому початку «парасолькового руху».

Однак є ще простір соціальних мереж, які контролювати складніше й у яких власне ширився логотип протестного руху — парасольки і жовті стрічки. За визнанням багатьох експертів, Facebook та інші соціальні мережі на початку жовтня 2014 р. були в самому осерді організації протестів [3]. Щоправда, в КНР було заблоковано соціальну мережу Instagram. Проте небувалої популярності набув сервіс WhatsApp — кросплатформний месенджер. Цей додаток для смартфонів доступний для iPhone, BlackBerry, Android, Windows Phone та Nokia і дозволяє обмінюватися повідомленнями і не платити як за SMS. Окрім стандартного обміну повідомленнями, користувачі WhatsApp можуть створювати групи, відправляти один одному необмежену кількість фото-, аудіо- та відеофайлів.

Побоюючись, що мережі мобільних телефонів можуть бути відключені на вимогу уряду, протестувальники знайшли спосіб спілкуватися без сотових операторів, перейшовши на мобільний месенджер FireChat — додаток, базований на використанні Wi-Fi і Bluetooth для передачі повідомлень у шлейфовому стилі. Міха Беноліел, генеральний директор «Open Garden» (розробник FireChat), заявив, що у вересні був величезний сплеск завантажень із Гонконгу — понад 100 000 нових облікових записів створено упродовж доби.

Що міг протиставити цьому комуністичний Пекін? З початку жовтня 2014 р. призупинено усі візи для групових турів у демократичний Гонконг. Організовано вже згаданий антимайдан, тобто влада стимулює конфлікт між рухом «Оссуру» та «anti-Оссуру». На додаток запущено шкідливі програми, які через фішинг масово заражають електронні пристрої протестувальників й, окрім іншого, дозволяють стежити за ними.

Оглядаючись назад, запитаємо себе, чи є зв'язок між економічним рівнем розвитку суспільства і рівнем розвитку нових медій?

Першою напрошується відповідь — «так». Усім зрозуміло, що передумовою якихось новацій у соціальних мережах є інфраструктура, яка забезпечує т. зв. інтернет-охоплення. Зрештою, має бути певна критична маса гаджетів. Хоча останнє, як показує досвід, вирішується найлегше. Коли смартфон стає предметом моди чи річчю, яка підтримує статус свого власника, то багато молодих людей купують цю річ, не надто переймаючись високою ціною. За спостереженнями автора, в українському студентському середовищі дорогих смартфонів навіть більше, ніж в аналогічному студентському середовищі в Німеччині чи сусідній Польщі.

Отже, з гаджетами справа вирішується, як правило, доволі просто. Складніше з інфраструктурою, скажімо, технологією 3G, яка уможливує відеодзвінки власників смартфонів, або 4G технологіями мобільного зв'язку. У тій же Німеччині, в Дрезденському технічному університеті, вже діє «Лабораторія 5G», яка дозволяє спілкування речей, зокрема масове застосування автомашин без водіїв, і в перспективі дасть зелене світло т. зв. «тактильному Інтернету» [2]. Тобто у сфері інфраструктури зв'язку існує чимала дистанція між Україною і Німеччиною чи Гонконгом. Проте ця відстань аж ніяк не критична. Вона в жодному разі не є перешкодою для інноваційних феноменів у сфері нових медій навіть у відносно бідних країнах.

Врешті, навіть в Україні феномен масованого відеострімінгу в реальному часі може похвалитися зростанням популярності з грудня 2013 р. до кінця лютого 2014 р. Уже в березні показники відвідуваності, для прикладу, hromadske.tv, пішли вниз. Тобто ця технологія була надзвичайно ефективною, коли треба було «поставити під візуальний контроль» світової громадськості події на порівняно невеликому просторі у центрі Києва, обмеженому вулицями Хрещатик, Грушевського та власне майданом Незалежності. Півтора десятка професійних і аматорських відеострімів для цього цілком вистачало. Так само, як цього було достатньо для висвітлення протестів у центрі Гонконгу.

Зовсім інші вимоги до висвітлення подій висуває такий значний за розміром простір, як зона АТО на Сході України. Тримати його під безпосереднім відеонаглядом, як це було у випадку з Майданом, фізично неможливо. У цих умовах у разі зросли можливості фальсифікувати події. І цими можливостями повною мірою скористалася пропагандистська машина Російської Федерації.

Власне гібридна війна та пропаганда, яка їй передувала і яка її супроводжує нині, стали основним російським викликом для України, що теж знайшло яскраве вираження у сфері нових медій. У соціальних мережах розпочалося стихійне спростовування пропагандистських фальсифікацій. З'явилися також спеціалізовані сайти, як-от <http://www.stopfake.org/>, запущений 2 березня 2014 р. з ініціативи випускників і студентів Могилянської школи журналістики. Згодом, як пишуть автори проекту, до них приєдналося чимало журналістів, маркетологів, програмістів та перекладачів. Численні волонтери допомагають перевіряти інформацію, редагувати і перекладати тексти, розповсюджувати їх у Мережі. Головна ж мета проекту, як і варто було сподіватися, — перевірка та спростування викривленої чи сфальсифікованої інформації про те, що відбувається в Україні.

У період Майдану найефективнішою відповіддю проукраїнської інтернет-спільноти, з нашого погляду, були численні прямі інтернет-трансляції безпосередньо з місця подій у центрі Києва.

Під час гібридної війни (від березня 2014 р. і дотепер) — цілеспрямовані зусилля спеціалізованих проектів, новинних сайтів та груп у соціальних мережах, спрямовані на розвінчування і спростування фальсифікацій.

Простір нових медій, з нашого погляду, — парадоксальний за своєю суттю. Він більше пов'язаний із громадсько-соціальною активністю, аніж з технологіями. Однак цей зв'язок підтверджується за наявності певного технологічного мінімуму, який був в арабських країнах у період твіттер-революції 2010—2011 рр., в Україні 2013—2014 рр. і, звичайно, в технологічно просунутому Гонконзі, який восени 2014 р. пережив свій власний «майдан».

Ми маємо підстави вважати, що випереджаємо західних колег у парадоксальному просторі нових медій. Причина цього — небувалої сили виклики, з якими ми зіткнулися. Перший виклик був пов'язаний зі спробою придушити Майдан, органічною частиною життя якого були соціальні мережі та відеостріми. Другий виклик — гібридна війна, розпочата Росією, зокрема безпрецедентний пропагандистський тиск, побудований на авантюрній тактиці використання сотень фейків, неіснуючих у реальності фактів і подій. Згадані відповіді проукраїнської інтернет-спільноти на російський виклик пов'язані з таким спалахом активності, який висунув нові медії кра-

їни у фронтір, прикувавши до себе увагу зацікавленої громадськості та експертів з різних країн світу. Для цього, підсумуємо, потрібно мати принаймні базовий (зовсім не обов'язково найпередовіший) рівень інфраструктури зв'язку, як-от 3G. Далі йде спонтанне наповнення країни мобільними гаджетами. Коли це наповнення кількісно сягає критичної маси (скажімо, половина дорослого населення має смартфони), то в такій країні потенційно можливий спалах масового використання інноваційних мультимедійних практик. Незалежно від того, чи це такий важливий фінансовий центр, як Гонконг, чи, скажімо, доволі скромна за економічними і технологічними показниками (на загальноєвропейському тлі) Україна. Значення радше мають виклики, з якими зустрічається громадянське суспільство. Ці виклики, власне, і є потужним каталізатором, що виводить нові медіа країни в авангард.

1. На «майдані» у Гонконзі вже з'явилися написи «Слава Україні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/na-maydani-u-gonkonzi-vzhe-z-yavilis-napisi-slava-ukrayini-371758.html>.
2. 5G-телефонія і тактильний Інтернет [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zbruc.eu/node/27512>.
3. Hong Kong protests: a social media revolution [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.theguardian.com/world/video/2014/oct/05/hong-kong-protests-social-media-revolution>.
4. *Potyatynuk B.* Pseudo-Events Of Ukrainian Maidan: Possible Interpretations [Електронний ресурс] / Borys Potyatynuk // Zarządzanie Mediami, Tom 1(2)2013, S. 85—95. — Режим доступу: <http://www.ejournals.eu/search/results/?search-journal=&link-back=http%3A%2F%2Fwww.ejournals.eu%2Ferrors%2F404%2F&search=Borys+Potyatynuk&x=0&y=0>.

Алла Бойко

«МОВА ВОРОЖНЕЧІ» ТА ЕЛЕМЕНТИ КОМІЧНОГО В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА 2013—2014 рр.

Досліджено неологізми, які виникли в медіа та соціальних інтернет-мережах упродовж 2013—2014 рр., та прогнозовано їх можливий вплив на аудиторію ЗМІ.

Ключові слова: *медіа, соціальні інтернет-мережі, «мова ворожнечі», аудиторія, гумор.*